

СЛОБОДАН ВЛАДУШИЋ

Уредништво Летописа: *Како бисте у њојичком смислу описали актуелни тренутак савремене српске прозе? Шта је наследило њојички модернизам осамдесетих и деведесетих година њојичког века?*

Слободан Владушић: Мислим да се промене у српској прози не могу више описати у терминима књижевноисторијских периода, већ пре свега у терминима социологије књижевности. Наиме, добро је познато да је већ један крак постмодерне књижевности – сасвим супротно модернистичком радикализму – пружио руку економији, што је довело до тога да су неки класици светске постмодерне књижевности (а међу њима свакако и *Хазарски речник* Милорада Павића) истовремено били и бестселери. Разуме се, није забрањено да се добре књиге добро продају. Међутим, друга је ствар када писац почне више да мисли о књижевном контексту него о самом тексту, а то се дешава када је естетска функција књижевности у кризи. А она сада јесте у кризи, јер неолиберализму није потребна никаква естетска вредност, никакво безинтересно допадање, нити књижевност која свима даје најбоље шансе. Неолиберализам у књижевности значи померање фокуса са текста на контекст, а то су присуство у медијима, економска исплативост аутора или ауторке, позиција у односу на центар моћи, а то у Србији није држава. Отворено је питање на шта ће личити српска проза ако се њени аутори и ауторке на тај контекст буду обазирали више него на сам текст. Мислим да је то реална опасност: савремена књижевност се све више дели на економску и репрезентативну, односно на књижевност која се продаје и књижевност која репрезентује одређене социјалне групе које имају приступ моћи. Ако такав књижевни концепт превлада, вратићемо се, на неки начин, у доба између 1944. и 1952. године, а знамо каква је онда била српска књижевност и проза. С друге стране, мислим да није од велике помоћи да се неко прави

као да се све ово не догађа, односно да глуми некакву естетску изолацију а да истовремено није спреман да живи као Флобер, тј. да у глачању реченица и отменом отпору према општим местима свог времена види смисао своје егзистенције. Мислим да нам је, на крају крајева, потребан један нов концепт књижевности и тај концепт сам покушао да опишем у својој новој књизи која ће се звати *Књижевности и коментари*.

Све чециће се догађа да романописци пишу сценарије за филмове и серије, а да драматурзи добијају књижевне награде. Веза између књижевности и филмске уметности постоје све чвршћа. Како ће се то одразити на саму књижевност?

Вероватно тако што ће књижевност почети да личи на филм исто онако као што филмови данас у великој мери личе на видео-игре. Укратко, чини ми се да ће књижевност све мање да обрађа пажњу на херменеутику, на вештину тумачења, на симболичку раван текста, на индиректно изражавање, као што је и филм, чини ми се, одавно престао да функционише као уметност која се не само гледа већ и тумачи. Рецимо, постоје филмови које волим и који су на неки начин књижевност: након што их погледате први пут, гледате их други, трећи, четврти пут и почињете да постајете свесни имагинарног света тог филма: његових симбола, његове митологије, његових скривених чари, скривених значења. Свет постаје дубљи, постаје комплекснији, лепши, богатији, личнији. То је зато што постоје филмови који имају не само фабулу, и не само страст која вас осваја на први угриз, већ и дубину. Баш као и књиге. Али таквих филмова је данас прилично мало, јер се сам став према уметничком делу променио: оно се више троши него што се тумачи, више се прождире, на брзину, него што се густира. Ако је данас студентима режије важнији последњи наставак *Побеснело* Макса од, рецимо, Бергмана или Тарковског, онда ће књижевност њима бити потребна само као вештина креирања заплета, јер то може да се прода. А књижевност јесте и то – умеће приповедања, умеће прављења заплета – али није само то. Као што и филм јесте и то, али није само то.

Српска је у прошлом веку оставио историју за коју се пишу књижевности. Да ли можете да описате данашње читаоца српске прозе? Да ли је у историју један тип читавца, или је посредни тип различитих типова?

Данас писци нерадо говоре о типовима читалаца јер више него раније зависе од тих читалаца. Нико не жели да му науку мајицу

елитисте, јер после тога следи оптужба за фашизам, као пролог медијског линча. Али нешто се ипак може рећи: данас постоји тип читаоца који је сасвим сигурно много свеснији своје моћи него што је то био случај раније. Тај тип читаоца у писцу или у књизи тражи самога себе. Он или она траже своје огледало, одраз своје слике света, својих могућности разумевања света, својих ставова, свог интелектуалног нивоа. Тражи задовољење својих потреба, својих жеља и фантазама. Читалац почиње да о себи размишља као о купцу, а зна се да је купац увек у праву. Или се бар то тврди. Не бих хтео да будем погрешно схваћен: разуме се да између читаоца и његовог омиљеног писца увек постоји нека количина слагања, али што се мене тиче, увек сам у књижевности тражио нешто чега нема нигде изван књижевности.

У којој мери ђолијичка корекћносћ ућиче на ћемајичку и квалићей савремене срћске ћрозе? Да ли имаће ућисак да ћосћојоћ ђолијички ућицај на расћоред снаћа у књижевном ђољу?

Један поглед са стране или хипотетички, из сасвим другачијих друштвенополитичких прилика од ових садашњих, показао би, чини ми се, значајан степен хомогености савремене српске прозе. Сада ми на ум пада Пекић: он је свој окрет према научној фантастици у антрополошком циклусу романа (*Беснило, 1999, Ајћланћида*) правдао увидом да се научна фантастика бави актуелним питањима опстанка цивилизације, док је тзв. уметничка или висока књижевност тематски још у 19. веку. Не мислим да је Пекић био апсолутно у праву када је овако нешто казао, али могу да разумем његову нелагодност у погледу тзв. уметничке прозе. Мислим да то питање вреди поставити и сада, у контексту савремене српске прозе: да ли се она и у којој мери бави актуелним питањем опстанка нечег већег од живота појединца, за кога сви знамо да ће једном ипак морати да умре? У том смислу, мислим да је добар део савремене српске прозе врло хомоген. Она углавном избегава да се бави нечим већим од живота појединца. Она је или затрована идеологијом, или је потпуно аполитична, што одговара слици неолибералне државе коју чине политички професионалци, који воде политику у име власника основних средстава и деполитизовани грађани, тј. робови који се у политику „не мешају”. Тако књижевност постаје послушни одливак једне глобалистичке, неолибералне идеологије, и то у тренутку када се та идеологија доводи у питање у сфери међународних односа и геополитике, али и у домену унутрашње политике неколико великих земаља. Да ли у српској књижевности постоји неки уметнички одјек ових померања, или,

другим речима, одјек светског искуства, јер то јесте светско искуство, а не, рецимо, нови модел ајфона? Мени се чини да тај одјек углавном изостаје, иако, опет, има аутора који успевају да произведу тај одјек. С друге стране, сем неколико часних изузетака, чини ми се да ни европска проза не стоји нешто много боље. Можда је то последица наше и европске интелектуалне провинцијализације. Јер данас Европа заиста јесте интелектуална провинција, што не говори толико да моћних интелектуалних духова у њој више нема, колико да је дистрибуција њихових идеја (свесно) врло ограничена. Зато и на тржишту политичких и филозофских идеја имате репресиван однос према свакој могућој политичко-филозофској алтернативи. То се мора одразити и на прозу, како европску тако и српску, која је њен део, без обзира на број отворених поглавља. Она постаје безалтернативна.

Чак и онда када је себе њавдала као израз снаге сћила, као у случају Флоберове Мадам Бовари, њроза је њоседовала и снажан критички њошеницијал. Да ли савремена срћска њроза њоседује критички њошеницијал и њрошћив чећа се она буни, ако је њај њошеницијал сачувала?

Мислим да сама критика ради критике не вреди баш ништа. Мислим да је банално славити неку критику ради тога што је критика, јер се тада не зна ни ко критикује, ни кога критикује, ни због чега. Исто важи и за ангажованост, а критика јесте знак некакве ангажованости. Мислим да је неопходно узети у обзир један момент ангажованости који је фино подвукао Пекић, па ћу искористити прилику да га овде цитирам: „Поводом ангажованости желео бих да скренем пажњу на један морални предуслов који не мора да буде значајан за повољне последице нечије ангажованости, али има такав значај за онога који се ангажује. Постоје људи (...) чије ангажовање ма какво било, ништа не мења у њиховом животу, они својим ангажовањем ништа не жртвују, ништа не ризикују, не дају никакву залогу за своју искреност. Други, међутим, који су приморани да своје ангажовање остварују под неповољним спољним условима, понекад су принуђени да жртвују знатно више од онога што тим жртвовањем постижу. Моје симпатије су упућене овим другима.” И увек када ми неко прича о ангажованости и одговорности, ја се сетим овог Пекићевог навода и питам се: колико ризикује онај који се ангажује?